

Sobre l'espoli de béns culturals

Autor: Comissió Jurídica i d'interpretació reglamentària

Ple: 28 de novembre de 2005, a Ibi

Darrerament hem conegut alguns casos nous d'espoli o de destrucció de béns de valor o interès cultural. El Consell Valencià de Cultura ha manifestat preocupació i indignació davant d'actes vandàlics, robatoris o destruccions injustificades de béns que pel seu valor cultural deurien conservar-se. El present informe intenta aproximar-se al problema, amb la clara intencionalitat de buscar alternatives i, exercint la seua funció consultiva, proposar-les a les institucions públiques.

El tractament constitucional i legislatiu

La Constitució inclou, entre els principis rectors de la política social i econòmica, la norma fonamental en la matèria, dirigida en termes de manament a tots els poders públics que formen l'Estat. Literalment, el seu article 46 diu: "Els poders públics garantiran i promouran l'enriquiment del Patrimoni històric, cultural i artístic dels pobles d'Espanya i dels béns que l'integren, qualsevol que siga la seua titularitat .La llei penal sancionarà els atemptats contra aquest patrimoni".

D'aquest principi se'n poden extraure clarament moltes consideracions. La legislació posterior, de l'Estat i Autonòmica, ha tractat de desplegar i aplicar el principi, amb més o menys fortuna. En les administracions dels diferents àmbits territorials, correspon a les forces de seguretat, i als òrgans judicials, per la seua banda, aplicar les normes i fer-les complir.

La Llei de patrimoni històric espanyol de 1985, dictada en compliment del principi constitucional, reitera en el seu article 2.1 l'obligació dels poders públics de protegir el patrimoni, i indica explícitament la tutela que els correspon davant dels espolis.

En el seu article 4, la Llei mencionada, que és norma d'aplicació general a tot el territori de l'Estat, diu que: "s'entén per espoli tota acció o omissió que pose en

perill de destrucció o de pèrdua tots o alguns dels valors dels béns que formen el Patrimoni Històric Espanyol o pertorben el compliment de la seua funció social...". L'any 1994 es va dictar el Reial Decret 64/94, que arbitrava la col·laboració entre el Ministeri de Cultura i les autonomies quan es detecta algun espoli.

La Llei preveu igualment mesures administratives relatives a la protecció, i altres relatives a les obligacions dels propietaris. No cita, però, normes concretes de vigilància o d'actuació policial. Consta que la Guàrdia Civil manté un servei especialitzat a nivell d'estat dedicat a la recerca de béns espoliats. També hi ha una unitat central del Cos Nacional de Policia relacionada amb el Ministeri del Cultura, dedicada a la investigació dels delictes relacionats amb els béns culturals. Es tracta sempre d'unitats amb un cert grau de distanciament respecte a la realitat valenciana.

La Llei de patrimoni cultural valencià, Llei 4/98, abunda en tot el que fa referència als drets i els deures de conservació, ús i protecció administrativa del béns culturals. Una matèria sobre la qual el Consell Valencià de Cultura ha emés diversos informes i que ha tractat àmpliament en el seu Dictamen sobre mesures de protecció del béns culturals, aprovat pel seu Ple l'any 2004, i a la qual ens en remetem, afegint únicament que hi ha un règim de protecció administrativa i de sancions aplicables a les infraccions.

El tractament Penal

La condemna penal és alhora un castic i una dissuasió d'accions punibles que atempten contra el sistema jurídic i els drets de les persones. La persecució dels delictes comesos contra els béns que formen el patrimoni actua com una mesura de protecció, i pot recuperar béns espoliats. Com veurem, però, la tipificació penal és molt insuficient i està poc actualitzada, ja que continua basant-se en la versió ja superada de definir els béns patrimonials en funció dels seus valors històrics i arquitectònics.

El Codi Penal preveu les figures delictives següents:

Furt –articles 234 i 235. És prendre amb ànim de lucre una cosa moble aliena. Es castiga amb pena d'un a tres anys de presó la subtracció de coses amb valor artístic, històric, cultural o científic. Aquestes penes es veuen agreujades per altres elements.

Delictes contra el patrimoni històric –articles 321 a 331. Inclouen l'enderrocament d'immobles protegits, i els danys a béns, entre altres els jaciments arqueològics.

Per la seua banda, la Llei Orgànica/1986, de les Forces Armades i Cossos de Seguretat, atribueix a l'Estat la competència exclusiva, si bé, a continuació, obre la possibilitat de cooperació de les comunitats autònomes. Dins de les forces de seguretat hi ha la Policia i la Guàrdia Civil, aquesta darrera com a institut armat.

Entre les funcions de les forces de seguretat hi ha la de vetlar per la seguretat dels edificis, la prevenció d'actes delictius i la persecució dels delictes. La Policia té competència a les capitals de província, la Guàrdia Civil a la resta del territori. L'article 38 de la Llei esmentada possibilita la creació d'una policia autonòmica, la qual tindria, entre altres, la missió de vetlar pel compliment de les disposicions autonòmiques --en nostre cas, la Llei de patrimoni cultural podria ser una de les missions de la nostra policia autonòmica.

La Llei també regula la policia local, la qual, entre altres, té la missió de col·laborar amb la resta de les forces de seguretat.

Consideracions finals

1. La realitat és que una gran part dels immobles amb valor patrimonial no compten amb vigilància, ni directa ni per mitjà de mecanismes d'alarma per al cas d'incendis o per a la prevenció de robatoris. El cas del béns mobles és molt greu, i hi cal diferenciar entre accions que impliquen una apropiació amb el fi de lucrar-se, cas del tràfic il·legal o mercat negre, i altres que són de mera destrucció o vandalisme.

2. Les forces de seguretat actuals, amb la seua actuació i la seua dotació, no han pogut evitar la proliferació dels espolis, o les destruccions de jaciments arqueològics. En el cas de les coves amb vestigis prehistòrics s'ha constatat la gran indefensió existent, i la urgència d'instal·lar-hi tanques i de dotar-les de vigilància, assenyalada pel Consell Valencià de Cultura en anteriors ocasions.

La possibilitat de crear una unitat especialitzada de la Policia Autònoma per a la vigilància i el control de la seguretat dels béns patrimonials ja ha estat plantejada pel Consell Valencià de Cultura, i ací la reafirmem, i insistim en la necessitat d'especialitzar les forces de seguretat en la prevenció i la persecució dels atemptats, robatoris i espolis.

3. És urgent comptar amb un Pla de Seguretat dels béns protegits, almenys dels catalogats com a tals, i en conseqüència caldria accelerar l'elaboració d'un inventari complet dels béns, incloent-hi els de titularitat eclesiàstica, i assegurar la dotació dels elements humans i electrònics necessaris per a detectar qualsevol activitat que pugua afectar a la seguretat del béns.
4. Convé recordar, una vegada més, als ajuntaments i les entitats comarcals, la responsabilitat que tenen en la cura, atenció i vigilància dels béns culturals existents en els seus termes, els quals deures són inherents als drets que tenen sobre ells. De la mateixa manera, haurien d'accentuar el treball pedagògic dirigit als joves i als adolescents sobre la protecció, l'estima i la posada en valor del patrimoni.
5. El present informe es traslladarà al Consell de la Generalitat, a la Delegació del Govern espanyol a la Comunitat Valenciana, a la Federació Valenciana de Municipis i Províncies i a les tres diputacions provincials valencianes.